

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

31-ste JAARGANG, NUMMER 7, JULI 1995

ISSN 1381-5199

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

KLASSENSTRIJD IN OORLOGSTIJD

KORT na de uitbundige vieringen van VE-Day in Groot-Brittannië begon de BBC een vierdelige serie uit te zenden, waarin een aantal door Britten gekoesterde opvattingen over de Tweede Wereldoorlog aan de feiten werd getoetst. Zondagavond 2 juli werd het voorlaatste deel van de serie uitgezonden. Het heilige huisje dat hierbij omlaag werd gehaald was dat, dat tijdens de donkere dagen van de *Blitz* en de jaren, die erop volgden, veel minder om niet te zeggen nauwelijks of in het geheel geen sprake is geweest van de veelgeprezen eensgezindheid van de Britten.

De uitzending begon met filmbeelden, bijeengebracht door dr. Nick Tiratsoo van de London School of Economics, die erop wees, dat de sociale structuur van de Britse samenleving, in het bijzonder de daarin bestaande klassentegenstellingen, ervoor zorgden dat van een eensgezinde houding in die benarde tijd geen sprake is geweest.

Een van de voorbeelden die hij daarvoor aanvoerde, betrof de gebrekkige verdediging van het Londense East End, een typische arbeiderswijk. Bij bombardementen liep deze wijk, mede als gevolg van de daar gevestigde bedrijven, tienmaal zoveel gevaar als de luxueuze buurten van het Londense Westen.

De kijkers konden zien en horen van de sociale tegenstellingen in de oorlogsindustrie, waar de arbeiders niet klakkeloos deden wat ze werd opgedragen, waar de directies zwarte lijsten bijhielden van werknemers, die niet zonder meer in het gareel pasten. Dr. Tiratsoo had ook onderzoek verricht in archieven, zowel van sommige ministeries als van de politie. Daaruit bleek, dat er bijvoorbeeld in 1941 sprake was geweest van arbeidsonlusten.

Nieuw was dit feit in het geheel niet. In een in 1980 verschenen studie over de Britse vakbeweging, geschreven door Ken Coates en Tony Topham, wordt melding gemaakt van niet weinig stakingen tussen 1940 en 1945. Weliswaar waren stakingen toen onwettig verklaard, maar dat belette de arbeiders niet om kracht bij te zetten aan hun eisen met het neerleggen van het werk. In 1940 waren er 922 stakingen, waarbij 299.000 arbeiders betrokken waren en waarmee 940.000 arbeidsdagen verloren gingen. Dit aantal steeg voortdurend en bereikte een hoogtepunt in 1945 met 2.293 stakingen, 531.000 betrokken stakers en 2.835.000 verloren arbeidsdagen. Het hoogste aantal stakers en het hoogste aantal verloren arbeidsdagen werd overigens in 1944 bereikt. Het bedroeg toen resp. 821.000 en 3.714.000. Dergelijke details gaf dr. Tiratsoo niet, maar de uitzending maakte wel duidelijk, dat er zowel in de noordelijke industriegebieden als bijvoorbeeld in havensteden als Porthmouth, Southampton en Liverpool belangrijke arbeidsconflicten zijn geweest.

In aansluiting op de getoonde filmbeelden vond een discussie plaats, onder leiding van Peter Taylor. Aan deze discussie werd deelgenomen door twee, kennelijk tot de betere kringen, dat wil zeggen de heersende klasse behorende journalisten, een ex-vakbondsleider en een dame, die in de oorlogsdagen in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken onderzoek had verricht naar de onder de bevolking levende denkbeelden. De meningen botsten fel op elkaar. De dame in kwestie liet er geen enkele twijfel over bestaan, dat het door dr. Tiratsoo geschetste beeld volkomen klopte met de ervaringen, die zij had opgedaan. Nadat een van de journalisten had opgemerkt, dat bijvoorbeeld bij de evacuatie van kinderen tijdens de Blitz zowel arbeidersjeugd als kinderen van de gegoede klasse in veiligheid werden gebracht, vertelde de dame in kwestie, dat dit weliswaar klopte, maar dat de behandeling van de arbeidersjongens en -meisjes in de diverse plattelandsgezinnen onmiskenbaar getuigde van de afkeer, die in middenstandsmilieus veelal ten opzichte van lagere klassen werd gevoeld en dat dit het verblijf van deze jongeren ten plattelande allerm minst plezierig maakte. Waarom het ging was, dat wat er ook gebeurde, de klassenscheiding, die zo kenmerkend is voor de Britse samenleving, onverzwakt gehandhaafd bleef. Hetzelfde werd ook opgemerkt door de vertegenwoordiger van de vakbonden.

“Maar”, zeiden de beide journalisten, “er was toch gedurende de gehele oorlog duidelijk sprake van een zelfde gevoel bij alle bevolkingsklassen, dat de strijd tegen Nazi Duitsland moest worden gewonnen.”

“Klopt wel”, zei de aan de discussie deelnemende mevrouw, “maar dit eensgezinde gevoel van ‘weg met Hitler’ wil volstrekt niet zeggen, dat de klassenscheiding was opgeheven, zoals de mythe wil doen geloven.”

Er was ook sprake van, dat de oorlogsindustrie, de produktie van wapens, tanks, etc., duidelijk schade leed ten gevolge van de klassenconflicten. Zij, die tijdens de discussie strikt aan de mythe vasthielden, wovon dergelijke constateringen met een arrogant gebaar weg, maar de overige deelnemers aan het gesprek lieten geen enkele twijfel bestaan omtrent de betekenis van de conflicten.

Wat het programma duidelijk toonde, was dat het sociale karakter van een bepaalde maatschappij en de tegenstellingen en conflicten, die daaruit voortvloeien, niet plotse ling verdwijnen in oorlogstijd. Het veelgeprezen Home Front noemde dr. Tiratsoo “een bedenk sel”. De beide journalisten betoogden, dat in oorlogstijd een zekere censuur onvermijdelijk is en dat het verdoezelen van de conflicten mede de taak van deze censuur was. Dr. Tiratsoo ontkende de ‘noodzaak’ van een dergelijke censuur niet, maar, zei hij, met de verdoezeling van de arbeidsconflicten is het bestaan ervan natuurlijk nog niet uit de wereld geholpen en of men de censuur in oorlogstijd nu al dan niet voor noodzakelijk houdt, waarom het gaat is de vraag, of 50 jaar nadien de verdoezeling in stand moet worden gehouden.

De mevrouw in het gezelschap zei: “De gedachte, dat een dergelijke censuur in oorlogstijd noodzakelijk is ter versterking van de moraal berust op een misverstand. Geen enkele moraal kan in stand worden gehouden of verbeterd worden met behulp van leugens. Integendeel, de bitterste waarheid kan er juist toe bijdragen, dat de handen ineens worden geslagen.”

Eens werden de discussianten het natuurlijk niet. Het programma mocht opheldering verschaffen over het bestaan van de klassentegenstellingen, ook in oorlogstijd, het programma leverde tevens het bewijs, dat deze tegenstellingen nog steeds bestaan.

“WE VOCHTEN EEN ROBBERTJE MAAR HADDEN

ALS MENS EEN VRIENDSCHAPPELIJKE VERHOUDING”

Het is al weer heel wat jaren geleden dat de heer Backx, de toenmalige secretaris van de Scheepvaart Vereniging Zuid, in verband met zijn leeftijd zijn functie neerlegde, met pensioen ging en afscheid nam. Hij vertrok niet met stille trom. Er was, hetgeen bij de aard van de langdurig door hem verrichte werkzaamheden paste, een afscheidsreceptie op een in de Rotterdamse haven gemeerd schip. Daar werden de nodige drankjes gepresenteerd alsmede de onvermijdelijke toespraken gehouden. Ter receptie verschenen uiteraard vele leden van de SVZ, diverse journalisten alsmede verdere relaties. Tot laatstgenoemden behoorde ook - wellicht tot verwondering van sommigen, maar niet tot verwondering van de meeste aanwezigen - de heer H ü l s k e r , die gedurende een lange periode als bestuurslid van en onderhandelaar namens de transportarbeidersbond met de namens de SVZ optredende heer Backx het overleg over de cao voerde.

Van alle toespraken die, zoals gewoonlijk bij een dergelijke gelegenheid, niet ontbraken, was die van de heer Backx zelf zo niet de opmerkelijkste dan toch wel die, welke meer dan enig andere de moeite van het onthouden waard was.

De heer Backx richtte zich in het bijzonder tot de verslaggevers. Hij sprak over de glimlachend toelisterende heer Hülsker - die hem even eerder al “mijn vriend Backx” genoemd had - eveneens als “mijn goede vriend”. Hij vertelde de aanwezigen dat het weliswaar zo scheen alsof zij aan de onderhandelingstafel altijd een bitter gevecht met elkaar hadden moeten voeren, doch dat dit inderdaad slechts schijn was, niet meer dan een ‘komedie’ die zij met het oog op hun wederzijdse achterban hadden opgevoerd ofschoon zij zich in werkelijkheid geenszins als tegenstanders voelden en praktisch altijd zonder enige moeite tot overeenstemming kwamen.

Aan deze gebeurtenis uit het jongste verleden hebben wij meteen moeten terugdenken toen wij het in het Belgische blad *Humo* gepubliceerde uitvoerige verslag lazen¹ dat twee medewerkers ervan in het hoofdkwartier van het *Verbond van Belgische Ondernemingen* gevoerd hebben met de heren G e o r g e s D e b u n n e en R a y m o n d P u l i n c k x . De inmiddels 75-jarige Debunne is de oud-voorzitter van het *Algemeen Belgische Verbond van Vakverenigingen* (ABVV). De thans 69-jarige Pulinckx was ooit de baas van het ondernemersverbond VBO. Samen met Jef Houthuys bepaalden deze twee mannen zowat twintig jaar lang het sociaal overleg in België.

Debunne en Pulinckx drukten zich niet op gelijke wijze en met precies dezelfde woorden uit als destijds Hülsker en Backx. “We voerden”, zei Pulinckx, “geen spelletje komedie op: dat was écht.” Maar wat de journalisten van *Humo* uit hun monden optekenden laat slechts één konklusie toe: het was echt vriendschappelijk!

“We waren”, aldus Pulinckx, “opponenten, maar geen vijanden.”

Debunne zei: “We vochten een robbertje uit, maar als mens hebben wij altijd een zeer vriendelijke, zelfs vriendschappelijke verhouding gehad.”

Pulinckx: “Ik kreeg kritiek te slikken als ik lachend met Debunne op een foto verscheen. Dan was het direct: Je moet niet te vriendelijk worden met den dienen, dat maakt een slechte indruk op onze mensen.” [. .] “Soms zei ik dingen in vertrouwen om hem een beter inzicht in mijn onderhandelingspositie te geven. Die informatie werd

---

1) Een fotokopie van het desbetreffende artikel werd ons toegestuurd door een Belgische vriend.

nooit uitgespeeld, nooit openbaar gemaakt. Dat was tussen ons, dat bleef tussen ons.”

Debunne: “Het is altijd zéér hard en zéér fair gespeeld. [. . .] Het zit in gradaties: heb ik 60 procent uit de brand gehaald. zeventig? Maar iedere partner moet er iets verdedigbaars in vinden. hoe kun je het anders door je respectieve achterban laten goedkeuren?”

Toen de interviewers de staking van 1960 tegen de z.g. Eenheidswet ter sprake brachten, alsmede de dreiging dat de elektriciteitscentrales zouden worden lamgelegd, gingen de beide heren een antwoord niet uit de weg.

Pulinckx: “Generaal Thiel, de bevelhebber van de Rijkswacht, belde me in paniek op: ‘Hoeveel gendarmes moet ik rond die centrales zetten?’ Er was inderdaad een probleem. We hadden het leger wel opgeroepen, maar de soldaten waren niet getraind voor de situatie [. . .] die konden we alleen binnen in de centrales gebruiken.”

Debunne: “. . . je had schrik dat wanneer de soldaten buiten kwamen, ze met de stakers zouden verbroederen . . .”

Toen de twee journalisten actuele economische en sociale problemen aansneden, bleken de inzichten van Pulinckx en Debunne op tal van punten niet zo heel veel van elkaar te verschillen. “Als u nu niet oppast”, zeiden de ondervragers, “gaat u het hier eens worden.” Noch Debunne, noch Pulinckx protesteerde.

Op de valreep werden nog even, heel terloops, de audiënties bij koning Boudewijn aangeroerd. Pulinckx: “Debunne kwam daar ook geregeld over de vloer, en als ik zelf bij de koning kwam, hadden we het altijd een paar minuten over Debunne . . .”

Voordat het gesprek begon had het tweetal aan de verslaggevers gevraagd: “Wat willen jullie dat we doen? Mekaar vleien of wat boksen?” “Misschien”, antwoordden de vertegenwoordigers van *Humo*, “kunnen we beginnen met het ene en nadien . . .” Het werd noch vleien, noch boksen. In de loop van het onderhoud noemde ook Debunne de ander, die namens de ondernemers optrad, “. . . mijn vriend” (!).

- o -

WAT ER NIET IS DAT KAN OOK NIET STERVEN

KORT geleden is er in Frankrijk een boek verschenen, getiteld “Le communisme n’a pas encore commencé” (“Het communisme is nog niet begonnen”). Gezien de inhoud kan men deze titel beter niet letterlijk vertalen, maar liever als: “Met het communisme is zelfs nog niet eens een begin gemaakt”. De schrijver heet Claude Bitot. Wij weten van hem dat hij vele jaren geleden deel uitmaakte van een groep waarmee wij contact onderhielden. Al direct in zijn ‘Inleiding’ veegt de auteur de vloer aan met allen die op grond van datgene wat zich de laatste tijd in Oost-Europa heeft afgespeeld van “het einde van het communisme” spreken. “Het communisme”, zo verkondigen deze lieden, “is gestorven in 1991”, dat wil zeggen: met het uiteenvallen van de voormalige Sowjetunie.

Hoe nu?, vraagt Bitot. Was de gewezen Sowjetunie dan ooit communistisch? Waren de klassen er ooit verdwenen, was er soms geen staat meer, was de loonarbeid er afgeschaft, was er een samenleving waarin de vrije ontplooiing van elkeen de voorwaarde was voor de vrije ontplooiing van allemaal? Het feit dat er daarginds sprake was van uitbuiting, onderdrukking, enzovoorts bewijst dat er geen communisme bestond. De ‘trionfantelijke’ vaststelling van de ‘dood van het communisme’ mist dus iedere grond. Wat er niet is, wat niet bestaat, kan ook niet sterven!

De werkelijkheid, zegt Bitot, is deze, dat er sinds het ontstaan van de Sowjetunie daar nimmer communisme heeft bestaan en dat er ook niet k o n bestaan omdat in het economisch achter gebleven en half-feodale Rusland van voor 1917 de materiële voorwaarden ervoor ontbraken.

Het communisme zou dood en begraven zijn? Wat in Oost-Europa in elkaar stortte was - zo betoogt Bitot - in werkelijkheid een vorm van staatskapitalisme. Wie gelooft dat de veranderingen daarginds de triomf van het kapitalisme hebben aangetoond, kijkt niet verder dan zijn neus lang is. Men behoeft - zegt hij - maar te letten op alle problemen waarmee de westerse economieën worstelen, op de talloze crisisverschijnselen, de afbraak van de 'verzorgingsstaat', de telkens verder gaande verlaging van het levenspeil, om te beseffen dat het kapitaal geen enkele reden heeft om victorie te kraaien.

Wij kunnen hier op het vrij omvangrijke boek (ruim 270 blz.) waarin Bitot de balans van het zogenaamde 'communisme' opmaakt niet verder ingaan. Op een historisch gedeelte, waarin het ontstaan van het bolsjewisme en zijn ontwikkeling worden geschetst, volgt een aantal hoofdstukken waarin de auteur de kapitalistische productiewijze analyseert en antwoord probeert te geven op de vraag wat de perspectieven zijn van een maatschappij waarin de produktieverhoudingen op loonarbeid gebaseerd zijn en de akumulatie van het kapitaal de motor van de ontwikkeling is.

Men behoeft het niet in ieder opzicht met Bitot eens te zijn, maar het spreekt vanzelf, dat wij het in ieder geval in grote lijnen volledig met hem eens zijn en dat wij een Nederlandse vertaling van zijn studie van harte zullen toejuichen.

- o -

EEN KLEINE BIJDRAGE TOT DE JONGSTE GESCHIEDENIS VAN HET VERZET DER RUSSISCHE ARBEIDERS

Wat hier volgt is een verkorte samenvatting van een artikel dat wij aantreffen in een regelmatig verschijnende publikatie van de Duitse Wildcat-groep (nr. van juli j.l.). Op haar beurt ontleende deze het artikel weer aan een in Leipzig verschijnend lokaal blad. Over de bron van het uitvoerige feitenmateriaal kunnen wij niets naders meedelen. Wij laten het artikel voor rekening van zijn auteurs.

OM DE situatie in het huidige Rusland te begrijpen is het nodig om een blik te werpen op de klassenstrijd die er plaats vindt. Tot de ineenstorting van de Sowjetunie in 1991 heeft dat verzet in belangrijke mate bijgedragen. Al sedert de jaren '60 weigerden de arbeiders in de fabrieken, in de mijnen en in kantoren meer en intensievere arbeid te verrichten. Het regiem probeerde tevergeefs hun weerstand te breken. De produktiviteit bleef gering, de economische groei eveneens.

In het begin van de jaren '80 kwamen er steeds minder levensmiddelen en consumptiegoederen beschikbaar. Door import kon aan de behoefte enigermate tegemoet worden gekomen, maar die import moest worden betaald met kredieten die de regering verkreeg bij internationale banken en later bij het Internationale Monetaire Fonds. De afhankelijkheid van het internationale kapitaal nam toe. De Sowjetunie kon de bewapeningswedloop niet meer bijhouden en ook de ontwikkeling van nieuwe technologie bleef achter. In het midden van de jaren '80 bleef de economie alleen nog maar

draaiende dankzij de export van ruwe grondstoffen zoals ruwe olie, aardgas en goud. Toen de prijs van de olie daalde en diensgevolge de opbrengsten daalden moest het regiem reageren.

Van 1985 af probeerde de nieuwe partijleiding onder Gorbatsjov de sowjeteconomie te hervormen: de *Perestrojka*. Centraal stond opnieuw de poging om de arbeiders meer en intensiever te laten werken. Nieuwe loon- en premiestelsels werden ingevoerd, alsmede zwaardere straffen wegens 'maandag' houden en het gebruik van alcohol op het werk. In de fabrieken werd de kwaliteit van de produkten gecontroleerd en in het geval van een minder goed produkt werd op het loon gekort. Tegelijkertijd moest de *Glasnost* ertoe bijdragen dat de arbeiders zich wat vrijer voelden en bereid zouden zijn het hunne tot de verandering bij te dragen.

Om een gemeenschappelijk verzet van de arbeiders tegen de maatregelen te verhinderen trachtte de regering de eenheid van de arbeidersklasse te breken. Voor vakarbeiders en technici werden hogere lonen ingevoerd. Deze categorie verleende daardoor de krachtigste steun aan de *Perestrojka*. Ongeschoolde arbeidskrachten, waaronder veel vrouwen werden daarentegen slechter betaald en voor een deel ontslagen.

Dit alles leidde tot nieuwe conflicten. In vele delen van de Sowjetunie waren er na 1985 stakingen en was er verzet tegen de nieuwe premiestelsels. De arbeiders eisten hogere lonen en betere toevoer van levensmiddelen. Bij de stakingsgolven van 1989 en 1991 waren miljoenen arbeiders betrokken . . . Het regiem kon het massale optreden van de arbeiders niet meer onder controle houden. Het zag zich gedwongen loonsverhogingen toe te staan, die werden gefinancierd door nieuw geld te drukken. De inflatie werd groter, de loonsverhogingen verloren al snel hun betekenis.

Binnen het staatsapparaat ondervond de *Perestrojka* van het begin af tegenstand aangezien daardoor de machtspositie van vele apparatschiks in regering, bestuur, leger en KGB werd bedreigd. Weliswaar was iedereen het er over eens dat er hervormingen moesten komen om de weerstand van de arbeiders te breken, maar er was verschil van mening over de manier waarop en over het tempo waarin die moesten worden doorgevoerd.

De hervormers rond Gorbatsjov probeerden te laveren tussen de radicalen die snel de zogenaamde markteconomie wilden realiseren en de conservatieven die een langzame overgang naar nieuwe structuren wensten. In 1991 nam de spanning toe door vele stakingen, in het bijzonder in de kolenmijnen. Bij de *putsch* in augustus 1991 probeerden de conservatieven tevergeefs weer greep op de situatie te krijgen.

In 1992 kwam de regering Jeltsin met een nieuw programma voor economische hervormingen. Het veroorzaakte een nog scherpere crisis; de verarming nam toe. Er werd ook gestaakt in sectoren waar tot dan toe weinig verzet was geweest. Soms werd er gestaakt in overleg met de bedrijfsleiding teneinde de regering tot subsidies te dwingen. De arbeiders hoopten daarmee hun achterstallige lonen uitbetaald te krijgen; de bedrijfsleiding wilden daarmee de bedrijven in stand houden die de basis van hun machtspositie vormden. De regering willigde de eisen telkens opnieuw om geen sociale explosie te riskeren. Dat alles via kredieten van het Internationale Monetaire Fonds. Die werden verstrekt omdat het internationale kapitaal bang was voor een chaos in Rusland of voor een rechtsnationale Russische regering.

Met de langzame verwezenlijking van het privatiseringsprogramma van 1992 ging de vorming van een nieuwe heersende klasse gepaard. Deze heeft nog geen volledige controle over de bedrijven. Er waren felle meningsverschillen over de juiste strategie bij de hervorming van de economie. In 1992 en '93 waren er botsingen van het par-

lement met president Jeltsin. Jeltsin probeerde in september 1993 een beslissing te forceren door het parlement te ontbinden. Daarop volgde toen de bestorming van het parlamentsgebouw.

Van 1992 af voerde de Russische regering steeds duidelijker een politiek die men als nationalistisch en zo men wil als 'imperialistisch' kan karakteriseren. Ze dreigde met militaire maatregelen ter bescherming van de russen in sommige gebieden, bemoeide zich met militaire conflicten in republieken als Moldavië, Georgië, Armenië, Azerbeidzjan en Tadsjikistan en stationeerde in die gebieden Russische troepen. Dit alles om over een zo groot mogelijke 'binnenlandse' markt te beschikken, d.w.z. over een markt ter grootte van het gebied van de voormalige Sowjetunie. Moskou heeft de goedkope grondstoffen en arbeidskrachten uit het armere zuiden.

Bij dit alles speelt ook een rol dat bepaalde delen van de heersende klasse druk uitoefenen. Tegenover de 'liberalen' die voorstanders zijn van een integratie van Rusland in de wereldeconomie en die de arbeiders tot grotere prestaties willen dwingen, staan de 'conservatieven' (rechts-nationalisten en stalinisten) die dat weliswaar ook willen, maar die van een opening van de Russische markt een teloorgaan van de Russische industrie vrezen. De regering poogt tussen deze beide klippen door te varen. De politieke conflicten die van deze tegenstelling het gevolg zijn laten de arbeiders volkomen onverschillig. Zij zijn gedwongen om voor hun dagelijks levensonderhoud op te komen en strijden en staken alleen maar voor hun directe materiële belangen.

Wat de oorlog in Tsjetsjenië betreft: om te begrijpen wat daar gebeurt moet men zich rekenschap geven van de enorme olie- en aardgasvoorraden in de omgeving van de Kaspische Zee en het belang dat Rusland heeft bij de export van deze belangrijke grondstoffen, die een rijke bron voor deviezen vormen, welke de regering nodig heeft voor de ombouw van de economie. Voor het transport van de olie naar een haven aan de Zwarte Zee is er al een pijplijn aangelegd en deze loopt dwars door Tsjetsjenië en vlak langs de Tsjetsjeense hoofdstad Grosny.

- 0 -

HOU DE HAND OP DE KNIP , DE INHOUD VALT TEGEN

WIE nauwlettend de publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek volgt, kan daarin lezen, dat het nog altijd zo is, dat het kapitalisme de rijken rijker en de armen armer maakt. Er is, zo blijkt uit recente berekeningen, sprake van een daling van de koopkracht en die daling wordt het sterkste gevoeld door de mensen met de laagste inkomens.

Voor werkenden bedroeg vorig jaar de daling 0,2 procent. Wie geen betaalde arbeid verricht zag zijn of haar koopkracht dalen met 0,8 procent. Maar de minima kwamen er het slechtste af met een koopkrachtdaling van 1,6 procent.

Voor de geconstateerde daling van de koopkracht somt het CBS verschillende oorzaken op. Een daarvan is, dat de ontwikkeling van de lonen ver achter blijft bij de inflatie. De conclusie waartoe het CBS komt is deze, dat "de consument de hand op de knip moet houden omdat de inhoud nogal tegenvalt."

Dat geldt natuurlijk niet voor alle consumenten. Hoewel daling van de koopkracht natuurlijk een *algemeen* verschijnsel is, zijn er vanzelfsprekend consumenten die daar nou niet direct bepaald nadelige gevolgen van ondervinden. Voorts signaleert het CBS nog allerhande tekenen die wijzen op een gunstige ontwikkeling van de economie. Dat

mag velen vreemd schijnen, vreemd is het in werkelijkheid niet. Het armer worden van de consumenten - want daar komt daling van de koopkracht op neer - treft altijd die consumenten het zwaarst, of zij nu wél of niet betaalde arbeid verrichten, die tot de arbeidersklasse behoren.

Al sinds het moment dat critici de bewegingswetten van de kapitalistische productiewijze begonnen te onderzoeken brachten hun analyses aan het licht, dat zij die de rijkdom produceren des te armer worden naarmate er meer rijkdom wordt opgehoopt en dat dit ook dan het geval is wanneer er sprake is van een *absolute* toename van hun beloning.

- 0 -

Boekbespreking

DE BRIEFWISSELING VAN SNEEVLIET MET HENRIËTTE ROLAND HOLST

Twee personen, die in de eerste helft van deze eeuw beiden een niet onbelangrijke rol hebben gespeeld in de sociaal-democratische beweging zijn Henk Sneevliet en Henriëtte Roland Holst. Tientallen jaren lang hebben zij met elkaar in briefwisseling gestaan. Beider opvattingen kwamen lang niet altijd met elkaar overeen, maar in een bepaald opzicht hebben zij lange tijd tot de kritische waarnemers van de SDAP en andere stromingen in de arbeidersbeweging behoord tot aan het moment in de eerste helft van de jaren dertig, dat hun denkbeelden toch te ver uiteen gingen en het jarenlange contact verbroken werd. Vorige maand is beider correspondentie, voorzover bewaard, in boekvorm verschenen, voorzien van een uitvoerige inleiding door Fritjof Tichelman en van een zo mogelijk nog uitvoeriger toelichting in de vorm van noten. Dit laatste, omdat uiteraard in de brieven telkens weer sprake is van personen en gebeurtenissen, die de huidige generatie van lezers niet of nauwelijks bekend zijn.

Voor wie enigermate vertrouwd is met de geschiedenis van de sociaal-democratie in het algemeen en van die der SDAP in het bijzonder is het feit bekend, dat beiden op een gegeven moment met genoemde partij gebroken hebben. Dat gebeurde niet in 1909, toen de linker vleugel op het beruchte congres van Deventer geroeyeerd werd. Het gebeurde voor wat Sneevliet betreft in 1911 en wat HRH aangaat twee jaar later. Voor Sneevliet, voorzitter van de grote vakbond van spoor- en tramwegpersoneel was de maat vol toen zowel het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV) als de SDAP weigerde financiële steun te verlenen aan ongeorganiseerde zeelieden en transportarbeiders tijdens de grote staking van dat jaar. Roland Holst, die haar leven lang beheerst werd door een romantisch gevoel voor 'éénheid', kon het ondanks haar kritiek op de reformistische koers van de grote partij niet over haar hart verkrijgen om daarmee terstond te breken. Dat gebeurde pas in 1913. Zowel de een als de ander heeft zich nadien bij verschillende stromingen of organisaties aangesloten - lang niet altijd dezelfde - en op sommige momenten - ook niet steeds dezelfde - zijn beiden tijdelijk weer in de schoot van de SDAP teruggekeerd.

Aan de hand van de nu gepubliceerde brieven kan hun ontwikkeling min of meer gevolgd worden. Wat beiden met elkaar gemeen hadden was een tijdelijk groot enthousiasme voor de Russische revolutie van 1917 en de daarop volgende ontwikkelingen in

Rusland. Beiden kwamen in de tweede helft van de jaren '20 hoe langer hoe kritischer tegenover Rusland te staan, zij het om duidelijk verschillende redenen. Zowel Sneevliet als Henriëtte Roland Holst hadden een tijdlang, ook al weer om verschillende redenen, sympathie voor Trotski. HRH begaf zich echter hoe langer hoe meer op de weg naar een religieus socialisme, een weg die haar tenslotte steeds verder verwijderde van de opvattingen, die zij in haar jonge jaren had gehuldigd (of meende te huldigen). Het was die ontwikkeling, die Sneevliet onmogelijk langer kon volgen, wat niet het einde betekende van wederzijds respect en vriendschap, maar toch wel het einde van een sociaal en politiek getint contact.

In zijn zeer uitvoerige inleiding (ca. 50 blz. met inbegrip van 11 blz. met maar liefst 152 noten!) behandelt Tichelman beider levensloop. Het uitvoerigst gaat hij daarbij in op de ontwikkeling van Sneevliet, over wie hij vroeger al eens een biografie het licht deed zien. Zijn uiteenzetting kan worden gekarakteriseerd als een vermelding van de diverse stations, die beiden op hun levensweg zijn gepasseerd. Aan een wat dieper gravend onderzoek naar de inhoud van hun respectievelijke denkbeelden komt Tichelman niet toe. Hij schrijft op blz. 19 terecht, dat "de relatie tussen HRH en Henk Sneevliet sterk beïnvloed werd door de grote en kleine politieke gebeurtenissen in de opeenvolgende perioden van de internationale arbeidersbeweging". Tot een analyse van die gebeurtenissen, of tot een nader onderzoek van beider interpretatie daarvan, komt hij niet.

Meer dan een simpele verklaring van politieke en persoonlijke ontwikkelingen, die een goed begrip van de briefwisseling mogelijk maken, treft men niet bij hem aan. Dat neemt niet weg, dat zijn opstel voor de lezers van nu toch min of meer een onontbeerlijke functie vervult. Het boek bevat in totaal 332 brieven, geschreven tussen 1911 en 1935. Tot het jaar 1924 zijn daar nauwelijks brieven van Sneevliet bij. Henriëtte Roland Holst had namelijk de merkwaardige gewoonte, aan haar gerichte brieven weg te gooien nadat zij ze gelezen had. Na 1924 had Henk Sneevliet als voorzitter van het NAS de beschikking over een secretaresse aan wie hij zijn brieven dicteerde. Ze werden kennelijk met doorslagen getypt en Sneevliet bewaarde die doorslagen, zo goed als hij ook de aan hem gerichte brieven bewaarde. Vanaf genoemd jaar derhalve is de briefwisseling compleet.

Voor historici, die zich in de geschiedenis van de arbeidersbeweging willen verdiepen, levert de thans verschenen uitgave nog menig belangwekkend feit op. Die belangwekkendheid zou o.i. echter veel groter zijn geweest indien Tichelman op de achtergronden van beider opvattingen wat uitvoeriger was ingegaan. Uit datgene wat hij er thans over schrijft, blijkt duidelijk dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen zijn interpretatie van het tijdvak, die van de respectievelijke persoonlijkheden en die van ons.

Met enkele voorbeelden kan dat gemakkelijk worden aangetoond. Voor Tichelman was Henriëtte Roland Holst jarenlang Sneevliet's "leermeesteres in het marxisme". Dat Sneevliet het zo gevoeld heeft en dat zij hem in belangrijke mate geïnspireerd heeft, is een feit. Maar de vraag, in hoeverre HRH werkelijk als een 'leermeesteres in het marxisme' kan worden beschouwd en in hoeverre het niet zo was dat diegenen gelijk hadden, die haar nooit als een marxiste hebben beschouwd, wordt door Tichelman niet aangevoerd.

Dat dit een punt is, waaruit het scheiden van beider wegen kan worden verklaard, ontgaat hem. "HRH", schrijft Tichelman, "is eigenlijk nooit met een marxist fundamenteel theoretisch in discussie gegaan.". Dat klopt, maar hoe of dat komt laat

Tichelman in het midden. Sneevliet, schrijft hij ergens, was meer practicus dan theoreticus. Zoals wij het zien heeft HRH waardevolle boeken over sociale geschiedenis en de geschiedenis van de arbeidersklasse geschreven, maar kan zij nauwelijks om niet te zeggen in het geheel niet een 'marxiste' worden genoemd. Dat Tichelman dit toch ook wel enigszins beseft heeft blijkt uit die passage waar hij spreekt over haar voluntarisme, dat sociaal-ethisch geïnspireerd was en [. .] terugging op een sterk etatistisch georiënteerd Jacobinisme".

Sneevliet, voor alles practicus, heeft ontegenzeggelijk zijn leven lang tot aan zijn dood voor het executie-peloton van de bezettende macht aan de kant van de arbeidersklasse gestaan. Hij heeft zich daarbij telkenmale ten volle ingezet voor die stromingen en bewegingen, wier optreden hij als in het belang van de onderdrukten en misdeelden zag. Hij heeft zich scherp daartegen gekeerd, zodra hij van dat belang niet meer overtuigd was, integendeel, het schadelijke van hun optreden herkende.

De verschillende fasen daarvan worden door Tichelman soms wat oppervlakkig behandeld. De werkelijke achtergrond van de verschillende stromingen binnen het bolsjewisme bijvoorbeeld, komen bij Tichelman niet uit de verf. De breuk van Sneevliet met Trotski, door Tichelman genoemd maar nauwelijks verklaard, komt voorzover wij ons kunnen herinneren op een vroeger tijdstip dan Tichelman aangeeft.

Iets anders wat ons bij lezing is opgevallen is dit, dat zowel Sneevliet als HRH weliswaar beschreven worden als personen die immer tot de 'linkerzijde' hebben behoord, maar dat de soms zeer diepe en fundamentele verschillen binnen 'links' volstrekt onduidelijk blijven. De door Lenin destijds bekritiseerde "linkse stroming", waartoe bijvoorbeeld Gorter en Pannekoek behoorden, wordt door Tichelman, om het zacht uit te drukken, stiefmoederlijk behandeld. Wat ons overigens, gezien zijn politieke opvattingen, niet verwondert.

Tichelman spreekt van "het verwordingsproces van Sovjet-Rusland onder Stalin" en zegt, dat noch HRH noch Sneevliet het standpunt van Gorter en Pannekoek deelden, dat "het achterlijke Rusland door de revolutie alleen een burgerlijk karakter kon hebben gekregen en alleen maar op weg kon zijn naar een verdere kapitalistische ontwikkeling". Tichelman citeert hier noch Gorter's noch Pannekoek's opvattingen uit de oorspronkelijke teksten, zomin ook als hij bijvoorbeeld de opvattingen van Trotski over Rusland ("een gedegeneerde arbeidersstaat") en de daarvoor door hem gebruikte argumentatie direct uit diens geschriften citeert.

Wat ons ook is opgevallen, is dat Tichelman nogal vluchtig heengaet over de ontwikkelingen in China. Sneevliet heeft, zoals bekend, daarbij een rol gespeeld. Hij stond aan de wieg van de Chinese CP. Over de verschillen tussen die partij en de Kwomintang van Soen-Yat-Sen heeft Tichelman naar onze mening een onduidelijke en soms onjuiste opvatting.

Hoe de verschillen lagen wordt duidelijk beschreven in het boek, dat de Indiër Manabendra Nath Roy over China heeft geschreven. In de literatuurlijst van Tichelman prijken wel de memoires van Roy en enkele boeken *over* hem, maar niet de gedegen studie van Roy's hand over de Chinese revolutie. een studie welke enig licht werpt op wat er volgens de trotskistische visie is voorgevallen. Het is een van de voorbeelden van de soms wat merkwaardige leemten, die wij in de genoemde literatuurlijst hebben aangetroffen, ook al prijkt daar dan wel het uitstekende werk van Harold Isaacs ("The tragedy of the Chinese Revolution"), maar weer niet Trotski's "Problems of the Chinese Revolution". Het is ons bovendien onduidelijk of deze literatuurlijst de opsomming is van de voor zijn inleiding of voor de annotatie door Nico Markus ge-

raadpleegde werken, dan wel een lijst van boeken die voor verdere studie of raadpleging worden aanbevolen.

Tichelman schrijft (op blz. 31) "we weten niet hoe zij (HRH) en Sneevliet op het uitbreken van de [Eerste] Wereldoorlog hebben gereageerd en wat precies hun gevoelens waren tegenover de roemloze ineenstorting van de Socialistische Internationale". Dat klopt volstrekt niet met de diverse artikelen, waarin HRH van haar opvattingen daaromtrent heeft getuigd. Merkwaardig vinden wij het ook, dat Tichelman de richtingenstrijd binnen de SDAP in het eerste decennium een "ideologische strijd" noemt, ofschoon het toch in werkelijkheid om duidelijk praktische geschillen en om theoretische inzichten ging. Overigens is het beeld dat Tichelman van deze richtingenstrijd schetst uitermate vaag en daardoor onnauwkeurig. Soms vraagt men zich af of hij de wezenlijke betekenis ervan wel heeft begrepen.

Dat wij wat Tichelman zelf een "historische introductie" noemt een enigszins merkwaardige inleiding vinden, doordat hij tal van o.i. juiste opmerkingen afwisselt met vage, weinig zeggende opmerkingen en er nu en dan zelfs kleine onjuistheden tussen strooit, verandert niets aan de betekenis van deze brievenuitgave in haar totaliteit. Het is bronnenmateriaal, waaruit men meer dan eens een betere interpretatie van de ontwikkeling der arbeidersbeweging kan putten, dan die welke tot dusver door sterk aan de traditie gebonden schrijvers is gegeven.

Soms zijn de brieven, voor zover zij over privé-zaken gaan, min of meer ontroerend. Dat geldt in het bijzonder voor de aan het slot toegevoegde brieven van Henriëtte Roland Holst aan Mien Sneevliet, zijn vierde echtgenote die in 1942 als weduwe achterbleef.

De zeer uitvoerige noten van Nico Markus komen ons af en toe wat al te uitgebreid voor. Maar voor wie wat dieper wil graven zijn ze zeker buitengewoon nuttig.

Het boek is uitermate verzorgd uitgegeven door de "Stichting Beheer IISG" in Amsterdam. Niet alleen is er een zeer uitgebreide lijst van de in de brieven gebruikte afkortingen en een uitvoerig register, er is ook een verhelderende verantwoording van de wijze waarop de samenstellers te werk zijn gegaan. De verzekering, dat "naast een levensschets van Henriëtte Roland Holst en Henk Sneevliet" in dit boek "ook het internationale revolutionair socialistische milieu in de periode 1900 - 1935 [is] beschreven", komt ons wat overdreven voor, maar niettemin kan de betekenis van het boek niet worden ontkend. Wie zich in de geschiedenis van dit tijdperk wil verdiepen, zal er het een en ander uit kunnen putten.

Jammer is slechts, dat de buitengewoon verzorgde uitgave en mede ook de omvang (600 blz.) het boek (prijs fl. 75,-) buitengewoon duur hebben gemaakt, volstrekt onbetaalbaar voor hen, die men de meest geïnteresseerden in de geschiedenis van de arbeidersbeweging kan noemen. (C.B.)

- 0 -

NOOIT EERDER ZO ZOUT GEGETEN

EIND juni schreef Gijs Schreuders in *de Volkskrant*, reagerend op de uitlatingen van Frits Bolkestein die zoveel stof hebben doen opwaaien, dat "het communisme uitging van de illusie dat de maatschappij op een universeel ideaal kan worden gegrondvest . . ." We weten niet waar hij het vandaan heeft gehaald. We weten wel, dat we het nooit zó zout hebben gegeten!

“Het communisme”, schreef Marx zo’n honderdvijftig jaar geleden in ‘Die deutsche Ideologie’, “is geen ideaal dat verwezenlijkt moet worden, geen toestand die tot stand moet worden gebracht”.

Wat hij onder ‘communisme’ verstond had met idealen, universeel of niet, volstrekt niets te maken. Hij wist terdege, dat het er niet op aan kwam wat de mensen zich voorstelden en dat ideeën, zoals hij het formuleerde, zich in de geschiedenis alleen maar hadden geblameerd.

Wat het bolsjewisme aangaat - en het is het bolsjewisme waarop Schreuders doelt als hij van ‘communisme’ spreekt, ofschoon dit bolsjewisme, afgezien dan van zeker woordgebruik, niets met communisme te maken heeft - het is op geen enkel ideaal gegrondvest maar het had zijn ontstaan te danken aan een, van West-Europa sterk afwijkende Russische maatschappelijke werkelijkheid.

De waarlijk hoogst zonderlinge opvattingen die hij er kennelijk van communisme op na houdt, definieert Schreuders als: “een dwaalleer volgens welke de geschiedenis een doel heeft in de vooruitgang”. Alsof de geschiedenis, gelijk de een of andere persoon, een mens, een goede fee of een kwade geest, een d o e l zou hebben. Maar wat men de geschiedenis noemt heeft geen doel, onderneemt niets, doet niets, is enkel de opeenvolging van de verschillende perioden van menselijke bezigheid, van de veranderingen die optreden bij de materiële productie. Wie de geschiedenis, alsof het om een persoon gaat, ‘een doel’ toeschrijft, gaat zich te buiten aan speculatieve filosofie.

- o -

CUBA SCHAFT HET SOCIALISME AF DAT ER NOOIT HEEFT BESTAAN

EEN paar maanden geleden hield de Cubaanse ‘leider’ Fidel Castro een toespraak tot de Federatie van Cubaanse Vrouwen, waarin hij o.a. zei: “We moeten het privébezit introduceren, particuliere productie, de werking van de markt.” Hij zinspeelde daarbij ook op arbeid in particuliere loondienst en zei vervolgens: “We gaan géén kapitalistische samenleving creëren.” Voor de correspondent van NRC/Handelsblad was dat de reden, dat hij zijn krant meldde, dat van “het socialisme op Cuba alleen nog de slogans over zijn.”

Hij had volstrekt ongelijk. Er kan van socialisme op Cuba niets over zijn omdat er daar - zomin als elders - nooit socialisme heeft bestaan.

Dit laatste werd, ongewild en onbedoeld natuurlijk, bevestigd door een uitspraak van de Cubaanse econoom Carlos Lage, die de uiteenzetting van Fidel Castro toelichtte met de woorden: “Het doel van de hervormingen is niet zozeer de transformatie (de verandering) van het systeem, alswel de consolidatie ervan.”

Inderdaad! Wat verandert er indien er voortaan arbeid in particuliere loondienst bestaat naast loonarbeid in dienst van staatsbedrijven? N i e t s ! Loonarbeid is loonarbeid en loonarbeid is kapitalisme. Wat Carlos Lage zei betekent zoveel als: het kapitalisme dat er al was wordt geconsolideerd.

- o -